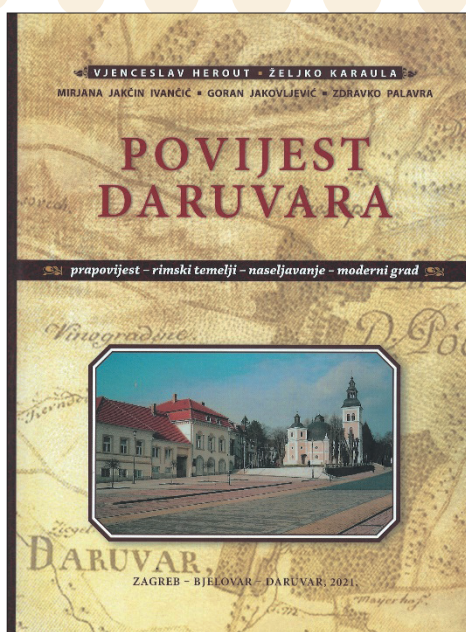

PRIKAZI I OSVRTI – SURVEYS AND REVIEWS

Iznimno vrijedna i
iscrpna monografija

Vjenceslav Herout, Željko Karaula, Mirjana Jakčin Ivančić, Goran Jakovljević, Zdravko Palavra, *Povijest Daruvara: prapovijest – rimski temelji – naseljavanje – moderni grad*, Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru, Grad Daruvar i Ogranak Matice hrvatske Daruvar, Zagreb – Bjelovar – Daruvar, 2021., 514 str.

Monografija *Povijest Daruvara* predstavlja prvu dosad napisanu sintezu cjelokupne povijesti toga grada od prapovijesti, razdoblja rimske vlasti te ranoga i razvijena srednjega vijeka preko vladavine Osmanlija od početka XV. do kraja XVII. stoljeća pa do novije povijesti i suvremenoga doba. U djelu su cjelovito prikazana cjelokupna društvena, ekonomska, politička, kulturna i sportska zbivanja te istaknute osobe koje su obilježile povijest Daruvara.

Knjiga je izdana kao treća u nizu planiranih monografija o pet gradova Bjelovarsko-bilogorske županije u ediciji *Posebna izdanja Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*. Voditelj je projekta i urednik monografije prof. dr. sc. Vladimir Strugar, a glavni i odgovorni urednik prof. dr. sc. Slobodan Kaštela. Monografija je podijeljena u jedanaest poglavlja, od kojih su dr. sc. Vjenceslav Herout i dr. sc. Željko Karaula i autori njih čak osam (*Geografska i prirodna obilježja daruvarskog područja, Daruvarsko područje od početka 15. do kraja 17. stoljeća, Daruvarsko područje od kraja 17. stoljeća do početka 20. stoljeća, Daruvar u novoj jugoslavenskoj državi (1918. – 1941.), Daruvar i daruvarski kraj u drugome svjetskom ratu (1941. – 1945.), Daruvar u socijalističkoj Jugoslaviji (1945. – 1990.), Daruvar u stvaranju hrvatske države i Domovinskom ratu 1990. – 2015. godine, Kulturna baština Daruvara*), dok je dr. sc. Goran Jakovljević autor poglavlja *O postanku Daruvara: arheološke i povijesne spoznaje*, dr. sc. Zdravko Palavra poglavlja *Daruvarsko područje od početka 15. do kraja 17. stoljeća*, a mr. sc. Mirjana Jakčin Ivančić poglavlja *Zelenilo Daruvara*. Valja napomenuti da poseban doprinos predstavljaju *Životopisi osoba* spomenutih u monografiji *Povijest Daruvara* te Kazalo imena, uz koje bi bilo vrijedno pridodati i Kazalo pojmovna u nekom budućem izdanju.

Djelo predstavlja kronološki prikazanu povijest Daruvara kroz navedena poglavlja na temelju mnogobrojne arhivske građe, relevantne literature te mrežnih izvora. U prvom poglavlju *Geografska i prirodna obilježja daruvarskog područja* obrađeni su smještaj i prostorna lokacija, prometno-geografski položaj, regionalno-geografski položaj, reljef i klima te biljni i životinjski svijet.

Iduće, drugo, poglavlje *O postanku Daruvara: arheološke i povijesne spoznaje* analizira značenje područja zapadnoga Papuka za nastanak današnjega Daruvara potkrijepljeno arheološko-povijesnim dokazima većinom temeljenim na sustavnom rekognosciranju terena uz prikupljanje pokretnoga arheološkoga materijala. Poglavlje analizira daruvarsko područje u prapovijesti, rimske temelje Daruvara i njihovo ranokršćansko naslijeđe te rani i razvijeni srednji vijek zaključujući kako je područje zapadnoga Papuka, odnosno Daruvara i Daruvarske kotline od najstarijeg razdoblja ljudske povijesti imalo aktivnu ulogu na području sjeverne Hrvatske; kao sjecište zapadnih i istočnih utjecaja u prapovijesti, balneološko lječilište u rimsko doba, u kojem je nastala podloga za početke kršćanstva, gradišta nastala za obranu

od Osmanlija, kao i tri srednjovjekovna naselja iz kojih je izrastao današnji Daruvar (Četvrtkovec i Toplice, Podborje, Dimičkovina).

Poglavlje *Daruvarsko područje od početka 15. do kraja 17. stoljeća* govori o razdoblju osmanskih osvajanja kada su se nastojale ojačati utvrde i samostani, a zapadna Slavonija pada pod vlast Osmanlija te dolazi do depopulacije stanovništva. Poglavlje također prati Daruvar i okolna područja za vrijeme osmanske vladavine, administrativni ustroj, Podborje XVI.–XVII. stoljeća te stanovništvo daruvarsko-pakračkoga kraja povijesnoga naziva Mala Vlaška. Iduće poglavlje, *Daruvarsko područje od kraja 17. stoljeća do početka 20. stoljeća*, prati ingerenciju Dvorske komore do obnove županija (1687. – 1745.), kada je za Velikoga (Bečkoga) rata za oslobođenje (1683. – 1699.) Slavonija oslobođena od osmanske vlasti te dolazi do pojačanoga doseljavanja Vlaha. Grof Antun Janković objedinio je trgovišta u zajedničko naselje 1745., kada je od kraljevske Komore kupio dio siračkoga vlastelinstva u kojemu se nalazilo i Podborje. S obzirom na to da se u njegovu grbu nalazio ždral (mađ. *Daru*), i njegov je dvor nazvan Daruvar. Naziv je službeno zaživio 1765., kada mu je Marija Terezija dodijelila pridjevnik „daruvarski”, a naselje je nazvano castrum Podborje aliter Daruvar. Nakon seljačke bune 1815. grof Izidor Janković naseljava prazna zemljišta u Končanici, Brestovcu, Dežanovcu, Obriježi, Poljani i Badljevini. Osim Hrvata iz pakračkoga kraja, Gorskoga kotara i Hrvatskoga zagorja, tamo se naseljavaju Mađari, Nijemci i Česi. Krajem XIX. stoljeća Daruvar kupuje obitelj Tüköry de Algyest, za koju se podiže nekoliko važnih gospodarskih objekata, grade ribnjaci, otvaraju staklana i četiri parne pilane, a u promet je puštena željeznička pruga Barč – Daruvar – Pakrac, čime dolazi do razvoja cjelokupnoga gospodarstva, započetoga već za obitelji Janković. Valja istaknuti da su učinjeni veliki zahvati na uređenju i unapređenju kupališta i perivoja oko njega. U potpoglavlju *Daruvar krajem 19. i početkom 20. stoljeća – politički i društveni život, modernizacija gospodarstva* detaljno se obrađuje osnivanje i djelovanje banaka i štedionica, gospodarski razvoj od 1850. do Prvoga svjetskog rata, odraz izbora za Hrvatski sabor na području Daruvara (1875. – 1913.), naseljavanje tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća (s naglaskom na češku i njemačku manjinu) i političko djelovanje Mirka Grahovca (do 1914.) te se daje detaljan prikaz hrvatskoga narodnog pokreta na području Daruvara. Uz njega je vezano i potpoglavlje *Društva i kulturne institucije* s iscrpnim opisom svakoga, na koje se nastavlja potpoglavlje *Vjerski život* u kojem su obrađeni Rimokatolička župa Daruvar, Pravoslavna parohija, Židovska općina i evangelisti. Zasebna potpoglavlja čine *Školstvo od osnivanja Daruvara do 1918. godine*, kao i *Godine prije Prvoga svjetskoga rata*, u kojem je obrađena i povijest svakodnevice. Daruvar u Prvome svjetskom ratu (1914. – 1918.) temeljito donosi pregled ratnih godina preko osnutka Mjesnoga odbora Narodnoga vijeća SHS do raspada Austro-Ugarske Monarhije, za koji autori

pišu: „Burni dani u Daruvaru i okolici tijekom listopada i studenoga 1918. pokazali su da je hrvatski narod s olakšanjem i radošću, ali i s dvojabama i sumnjama dočekao raspad Austro-Ugarske i stvaranje nove države...”

Poglavlje *Daruvar u novoj jugoslavenskoj državi (1918. – 1941.)* autori su kronološki podijelili na potpoglavlja *Seljački nemiri 1920.* i *Politički život 20-ih godina 20. stoljeća*, a u njemu su detaljno obradili aktivnost Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS, kasnije Hrvatske republikanske seljačke stanke – HRSS) među lokalnim stanovništvom, s naglaskom na predizbornu kampanju prije izbora za Ustavotvornu skupštinu 1920. Autori su se osvrnuli i na osnutak manjinske Čehoslovačke napredne seljačke stranke, koja se također kandidirala na izborima za Ustavotvornu skupštinu ne osvojivši nijedan mandat. Iako se stranka ubrzo ugasila, u Daruvaru je 1922. počeo izlaziti češki manjinski list *Jugoslávští Čechoslováci*, koji je težio obuhvatiti sve aspekte manjinskoga života i djelovati na narodnom prosvjećivanju pripadnika, uglavnom seoske i manje obrazovane, češke manjine. List je posebnu pozornost posvećivao djelovanju čeških manjinskih škola i društava i izgradnji društvenih domova te je u kontinuitetu izlazio do 1941. godine. Osim razgranate aktivnosti HRSS-a, posebno je potpoglavlje – *Radničkom i komunističkom pokretu do 1941. godine* – posvećeno aktivnostima od razvoja radničkoga pokreta krajem XIX. stoljeća preko Obznane do skupštinskih izbora 1923. – 1935. godine. Posebna je pozornost posvećena *Razdoblju od Šestosiječanjske diktature do početka Drugoga svjetskog rata (1929. – 1941.)*, kada se unutardržavna kriza zaoštrila, a Daruvar su pred skupštinske izbore 1931. obilazili ban Savske banovine Ivo Perović i predsjednik Vlade Petar Živković. Prema autorima, za diktature „više je daruvarskih intelektualaca zaoštrilo svoj stav prema jugoslavenskoj državi, te se počeo odmicati od HSS-a, iako su i dalje bili dio hrvatskog seljačkog pokreta”. Na skupštinskim izborima 1935. u Daruvarskom kotaru pobijedila je Mačekova lista, kao što je i na izborima 1938. pobijedila lista Udružene opozicije, također na čelu s Vladkom Mačekom. Nakon pobjede, prema autorima, Hrvatska seljačka stranka (HSS) isticala je da su „Hrvati za tu državu, ali da je treba preurediti da se u njoj hrvatski narod osjeti slobodnim”. Nakon tih izbora oživljava rad Seljačke sloge, 1936. godine u Daruvaru je osnovan ogranak HSS-a Hrvatski radnički savez, a ondje je djelovala i Hrvatska seljačka zaštita.

Za osnutak Banovine Hrvatske 1938. autori kažu: „Nema sumnje da je nesrpsko stanovništvo daruvarskog kraja s oduševljenjem dočekalo uspostavu Banovine Hrvatske. [...] Mačekove organizacije hrvatskog seljačkog pokreta postaju sve važniji čimbenik u rješavanju gospodarskih i socijalnih pitanja, pa je to postalo osobito izraženo kada HSS dolazi na vlast u Banovini Hrvatskoj.” Nisu se zaboravili osvrnuti na važne stavke međuratnoga razdoblja – na gospodarstvo do Velike gospodarske krize 1929. i od krize do ratnih godina, s posebnim osvrtom na ratarska, stočarska

i vinogradarska društva, industriju, obrtničku, trgovačku, ugostiteljsku i uslužnu djelatnost te novčarske zavode, što predstavlja vrijedan doprinos lokalnoj gospodarstvenoj povijesti međuratnoga razdoblja. Prikazali su i doprinos židovske zajednice gospodarstvu Daruvara. I u ovom poglavlju, osim političkoga i gospodarskoga života, analizirani su školstvo, kultura, sport i rekreacija (Mješovita pučka škola, Češka privatna pučka škola, Prokūpekova gospodarska škola, Mješovita šegrtska škola, Viša daruvarska gimnazija, Djevojačka stručna škola). Doprinos kulturnom životu dale su čitaonice, knjižnice i daruvarski tisak, koji se pojavio u međuratnom razdoblju, kulturna društva i udruge, pjevačka i glazbena društva te društva poput Dobrovoljnoga vatrogasnog društva, Fotokluba, Crvenoga križa. Valja napomenuti da su autori u analizi društvenoga i kulturnoga života obuhvatili i manjinski tisak i društva, koja čine dio kulturnoga mozaika Daruvara. Po pitanju sporta autori su se pozabavili djelovanjem Hrvatskoga sokola i Državnoga (jugoslavenskoga) sokola, nogometom i ostalim sportovima. Nije zanemaren ni vjerski život u međuratnom razdoblju s obzirom na to da su na području Kotara Daruvar živjeli pripadnici rimokatoličke, pravoslavne, evngeličke i islamske vjere i dr.

Poglavlje *Daruvar i daruvarski kraj u Drugome svjetskom ratu (1941. – 1945.)* detaljno opisuje teror ustaških vlasti nad daruvarskim Srbima i Židovima i pokušaj iseljavanja srpskoga stanovništva, koji, za razliku od drugih slavonskih kotara, nije uzeo tolikoga maha. Povećanjem pripadnika Narodnooslobodilačkoga pokreta osnovan je Daruvarski bataljun, koji je 1943. postao III. bataljun I. slavonskog odreda. U svibnju 1943. osnovan je Čehoslovački bataljun *Jan Žižka z Trocnova* kao 4. bataljun u sastavu Narodnooslobodilačke brigade. U njemu nisu bili samo Česi i Slovaci već i pripadnici drugih nacionalnosti. Po pitanju djelovanja HSS-a za Drugoga svjetskog rata, autori smatraju da „komunistički i partizanski pokret nisu uspjeli tijekom rata ni nakon oslobođenja Daruvara privoljeti na svoju stranu uglavnom niti jednog videnijeg pripadnika Hrvatske seljačke stranke iz daruvarskog kraja niti su predstavnici te stranke željeli prihvatiti tu suradnju jer je većina njih i dalje slijedila politiku Vlatka Mačeka i stvaranja demokratske Jugoslavije (s Banovinom Hrvatskom unutar nje) nasuprot komunističkoj Jugoslaviji”.

„Ratna zbivanja i njegove posljedice ostavili su vidljiv trag na Daruvaru i njegovoj okolici. Tijekom četiri godine rata uništeno je i zapaljeno 738 stambenih i 665 gospodarskih zgrada te 114 zgrada javnog značaja. Uništeno je preko 6.038 grla stoke, gotovo svi prometni putevi, željeznica te poštanske i telegrafске veze. Trgovina je svedena na minimum. Uspostavom nove vlasti sređuju se evidencije stanovništva, raspodjeljuju se oduzeti i konfiscirani stanovi i imovina, osposobljavaju se prometnice, nastoji se obnoviti rad pojedinih trgovačkih i zanatskih radnji, a najveći napor ulažu se u osposobljavanje posrnulih industrijskih poduzeća”, što je tema poglavlja

Daruvar u socijalističkoj Jugoslaviji (1945. – 1990.). Od 1950-ih obnavljaju se aktivnosti društava koje su prekinute tijekom rata, počela je elektrifikacija na području općine te se počeo razvijati i robni promet. Šire se i zdravstvene usluge. Godine 1950. osnovana je industrijska ambulanta u Tvornici *Dalit* te sektorska stanica u Siraču, a 1952. ambulanta sa stalnim liječnikom u Uljaniku. Za Hrvatskoga proljeća, prema autorima, „Na području Daruvara hrvatski reformni pokret nije uspio zahvatiti veći dio stanovništva. Samo su neki pojedinci i grupice građana (većinom članovi pojedinačnih obitelji) pokušali širiti ideje pokreta na području općine. Srpski dio stanovništva općine, ali i veći dio lokalnog rukovodstva Saveza komunista Daruvara distancirao se ili odmaknuo od reformnog pokreta”. Godine 1972. počinje plinifikacija daruvarskoga kraja izgradnjom plinovoda Pakrac – Daruvar; završena je 1980. Iste godine (1972.) Komunalno poduzeće i Gradski vodovod i kanalizacija spojeni su u jedno poduzeće te je izgrađeno 80 km vodovodne mreže s rezervoarima. Autori ističu da je „druga polovica 70-ih godina bila najintenzivnije razdoblje investicija u daruvarskom kraju, o čemu svjedoče novi gospodarski, kulturni i školski objekti: daruvarska mesna industrija s klaonicom za krupnu stoku, motel u Miokovićevu, osnutak radne organizacije *Suvenir* koja je zapošljavala 100 radnika, pogon bjelovarskog *Elektrometala* s proizvodnom halom, dovršetak rekonstrukcije prve faze *Dalitove* ljevaonice, nova proizvodna hala *Metaloprerađivača*, nova benzinska stanica u Donjem Daruvaru i skladište OOUR-a INA Daruvar, gradnja Tvornice vapna u Siraču kapaciteta 100.000 t vapna godišnje itd.” Godine 1978. dovršeni su i hotel i zdravstveno-rekreativni centar u sklopu daruvarskoga lječilišta. U daljnjim potpoglavljima razrađuju se *Gospodarsko-komunalne promjene (1945. – 1990.)*, a posebna je pozornost posvećena *Proizvodnim gospodarskim poduzećima, uslužnim pogonima i ustanovama (1945. – 1991.)* (Ljevaonica željeza i tvornica strojeva *Dalit*, *Daruvarska pivovara*, *Vesna*, tvornica trikotaže Daruvar, Tvornica pumpi i armatura Daruvar, *Radnik /Gradnja/ Novogradnja*, *Ribopromet* Daruvar, *Instalater – Elektrometal*, Osnovna organizacija udruženog rada *Poljoprivreda*, Daruvarska vinogradarska zadruga, Cigłana Daruvar, *Javor/Gaj*, *Toplica*, Pčelarska zadruga *Bagrem*, Radna organizacija *Daruvarske toplice*, Dom zdravlja, Daruvarsko komunalno poduzeće (*Darkom*), Veterinarska stanica Daruvar, *Čazmatrans*, Školsko autobusno poduzeće, Elektra Daruvar, Croatia poslovnica Daruvar, Opće trgovačko poduzeće, Podružnica Daruvarskoga arhitektonsko-projektnog zavoda za projektiranje i urbanizam, Meteorološka služba, Radna jedinica INA – Trgovina Daruvar, Vodoprivredna služba sliva Ilove i Pakre, PTT promet Daruvar, Privredna banka Zagreb – Poslovna jedinica 34 Daruvar). U poglavlju su obrađeni i *Kulturno-prosvjetni, sportski i vjerski život (1945. – 1991.)*, koji dio obuhvaća rad kulturno-umjetničkih društava, Amaterskoga kazališnog društva Daruvar (osnovanoga 1952.), Kulturno-umjetničkoga društva Daruvar, Gradske i

kotarske knjižnice (otvorene 1948; 1961. ušla je u sastav Narodnoga sveučilišta), smotru omladinskih plesnih orkestrara i pjevača pod nazivom *Daruvarski susreti*, koji su postupno prerasli u najveću manifestaciju daruvarske prošlosti. Godine 1971. osnovan je Inicijativni odbor za osnivanja daruvarskoga ogranka Matice hrvatske, no sve su aktivnosti prekinute slomom hrvatskoga reformnog pokreta. U poglavlju su obrađeni i Dobrovoljno vatrogasno društvo i Fotoklub, čijim se najznačajnijim razdobljem smatra 1966.–1972., kada je bio uređen fotosalon na kojem se moglo izložiti više od stotinu fotografija. Posebna je pozornost posvećena manjinskoj udruzi – Čehoslovačkoj besedi, osnovanoj još u međuratnom razdoblju, te Žetvenim svečanostima u Daruvaru (*Dožinky*). Navedena su i sredstva javnoga informiranja u istraživanom razdoblju – od novina do radiopostaje Radio Daruvar, pri čemu je ponovno pozornost dana češkom manjinskom tisku – novinama *Jednota*, u sklopu kojega izlazi književni prilog *Studnice*, i istoimenoj izdavačkoj kući, koja uz njih izdaje i dječji časopis (mjesečnik) *Dětský koutek* te *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, *Český lidový kalendář*, kao i monografije, povijesne i druge studije te udžbenike za učenike osnovnih škola s nastavom na češkom jeziku. Po pitanju obrazovanja spomenute su sljedeće obrazovne ustanove: češka Osnovna škola J. A. Komenskog i *Češki dječji vrtić Ferde Mravenca*, uz *Osnovnu školu Vladimira Nazora Daruvar*, *Osnovnu školu 16. rujan Daruvar*, Ekonomski tehnikum – Srednju ekonomsku školu, Školu učenika u privredi, Gimnaziju *Maršal Tito* te Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje.

Nakon Drugoga svjetskog rata nastavljen je sportski život u Daruvaru. Radi unapređivanja sporta, 1960. godine osnovan je Savez sportova Kotara Daruvar, u čijem su sastavu bili Društvo za tjelesni odgoj (DTO) *Partizan*, a od sportova nogomet, kuglanje, šah i plivanje (Plivački klub *Daruvar*). Već 1946. osnovan je nogometni klub pod nazivom Fiskulturno društvo *Slaven*, koji je nastavio djelovati pod imenom *Radnik*, a zatim *Daruvar*. Iste godine osnovan je Odbojkaški klub *Radnik*, a 1980-ih Košarkaški klub *Daruvar*. Kuglački klubovi bili su *Daruvar*, *Dalit*, *Obrtnik* i *Zanatlija*, a rukometni *Partizan* i *Dalit*. Stolni se tenis počeo brže razvijati kada je u sklopu DTO *Partizan* bila osnovana stolnoteniska sekcija; osim *Partizana* djelovao je i klub *Vukovje*. Šahovski klub *Daruvar* registrirao se 1951. u Šahovskom savezu, a postojali su i klubovi *Polet* i *Ekonomac*. Aeroklub *Daruvar* djeluje od 1947. Daruvarski bazen otvoren je 1952. te je do 1971. djelovao Plivački klub *Daruvar*, koji je najveću natjecateljsku aktivnost imao 1956., kada je sudjelovao na regionalnom plivačkom natjecanju sjeverne Slavonije u Virovitici, gdje su članovi toga kluba osvojili nekoliko prvih mjesta i drugo mjesto u vaterpolu. Karate klub, na inicijativu Slavka Krivskoga, osnovan je 1978. godine. Ribolovno društvo osnovano je u Daruvaru 1926., a nastavilo je raditi nakon Drugoga svjetskog rata 1946. Radi unapređenja sport-

skoga ribolova, ribička društva udruživala su se u veće zajednice, a jedna od takvih objedinila je sedam ribičkih društava s daruvarskoga i grubišnopoljskoga područja. Među njima je bio i Sportski ribolovni klub *Toplica* Daruvar. Godine 1951. održana je osnivačka skupština Planinarskoga društva *Petrov vrh*. Nakon 1945. promijenio se i odnos prema vjerskim zajednicama te se, prema autorima, „pod parolom odvajanja crkve od države htjelo što više udaljiti građane od crkvenog života”, dok se sakralna graditeljska aktivnost ograničila na održavanje crkvenih zgrada i njihovo unutrašnje uređenje.

Daruvar u stvaranju hrvatske države i Domovinskom ratu 1990. – 2015. godine predstavlja zasebno poglavlje u kojem su pod potpoglavljima *Daruvar u Domovinskom ratu (1990. – 1995.)* (Politička zbivanja 1990. godine, Djelovanje Hrvatske demokratske zajednice i Srpske demokratske stranke, Hrvatska neovisnost i hrvatsko-srpske napetosti (lipanj – kolovoz 1991.)), *Daruvarsko školstvo u Domovinskom ratu (1991. – 1992.)*, *Sažet pregled povijesti Daruvara (1995. – 2015.)* (Lokalne političke prilike, Gospodarstvo, Graditeljska djelatnost, Kulturni život, Odgojno-obrazovni rad, Zdravstvena i socijalna skrb, Manifestacije: Vinodar, Dani piva i FLIG), *Vjerski život i Sport u suvremeno doba* koncizno obrađena sva ključna politička, društvena, kulturna i sportska događanja i aktivnosti do suvremenoga doba. Iako je, kako ističu autori, Daruvar često bio istican kao primjer nacionalnoga suživota zbog nacionalne šarolikosti stanovništva, kao i u ostatku Hrvatske 1990. počinju međunacionalne trzavice. Na daruvarskom području 1991. politička su zbivanja obilježile Hrvatska demokratska zajednica i Srpska demokratska stranka. Na referendumu u svibnju 1991. – od 57% stanovnika Općine Daruvar, koliko ih je od ukupnog broja birača izašlo za izbore, 85% glasalo je za hrvatsku samostalnost. Autori posebno naglašavaju da je, nakon što je Hrvatska proglasila odvajanje od Jugoslavije 25. lipnja 1991., Skupština Općine Daruvar usvojila *Preporuku o zajedničkom suživotu svih naroda i narodnosti na području općine Daruvar* te je bilo predviđeno i osnivanje Mirotvornog vijeća, a Općina Daruvar proglašena je „oazom mira”. Predsjedništvo Srpske demokratske stranke iz zapadne Slavonije u Pakracu je u kolovozu 1991. donijelo odluku da se proglasi osnivanje Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije u koju su ušle općine Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje, Podravska Slatina i Okučani te dijelovi općina Slavonska Požega i Orahovica. Detaljno se opisuju ratni sukobi na daruvarskom području, s napomenom da je Daruvar „pod UNPA-sektorom Zapad ostao neformalno do 6. svibnja 1995., kada su hrvatske snage u operaciji Bljesak stavile cjelokupno područje srpskog dijela nekadašnjeg sektora Zapad pod hrvatski nadzor”. U potpoglavlju *Sažet pregled povijesti Daruvara (1995. – 2015.)* dan je pregled lokalnih političkih prilika u istraživanom razdoblju i gospodarstva s primjerima pokušaja njegove obnove i intenzivne graditeljske djelatnosti (1995. stavljen je u funkciju prostor *Te-*

rased, iste godine digitalna poštanska centrala, 1996. izgrađena je *Vinoteka* i otvoreni su hipodrom i nova zgrada meteorološke stanice, 2004. otvorena je nova zgrada Osnovne škole *Vladimir Nazor*, 2008. izgrađen je termalni vodeni park, 2007. zgrada Pučke knjižnice i čitaonice i dr., a za svoju uredenost Daruvar je 2003. i 2004. dobio *Zeleni cvijet sa zlatnim znakom*). Oživljavanje kulturnoga života započelo je nakon što je u Daruvaru 1992. osnovan Ogranak Matice hrvatske. U sastavu Narodnoga sveučilišta, koje od 1999. djeluje pod nazivom Pučko otvoreno učilište, do 1993. bila je knjižnica, a do 1995. Radio Daruvar te je sveučilište bilo „organizator brojnih glazbeno-scenskih manifestacija, a u obrazovnim aktivnostima omogućilo je stručno usavršavanje i raznolike programe, primjerice učenje stranih jezika, glazbene i informatičke tečajevе i drugo”. Autori napominju da su „kulturnom životu Daruvara velik doprinos dale [su] njegove manjine. U tom radu prednjačila je daruvarska Češka beseda.” U gradu su također ponovno u više navrata održane Žetvene svečanosti. Srpsko kulturno društvo *Prosvjeta*, pododbor Daruvar, obnovilo je rad 1996. te je, napominju autori, „iz sadržaja kulturnih programa vidljivo je kako je Daruvar i dalje ostao multinacionalna sredina”. Vrtići i škole nastavili su s radom nakon ratnih zbivanja. Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje Daruvara prestao je djelovati 1992. te su osnovane tri zasebne srednje škole: Srednja (od 2011. Ekonomska i turistička) škola, Tehnička škola i Gimnazija. Od 2003. djeluje Osnovna glazbena škola Brune Bjelinskog Daruvar. Osnovane su i brojne udruge koje su nositelji određenih usluga socijalne skrbi (Socijalno vijeće grada Daruvara, Centar za socijalnu skrb Daruvar, Udruga osoba s invaliditetom, Udruga distrofičara oboljelih od cerebralne i dječje paralize, Udruga gluhih i nagluhih, Udruga invalida rada, Udruga slijepih, Matica umirovljenike i dr.). Po pitanju manifestacija projekt *Vinodar* pokrenuli su 1999. godine Daruvarska vinarija i vinogradar, *Dani piva* manifestacija je organizirana radi predstavljanja raznih vrsta piva Daruvarske pivovare, *Festival limenih glazbi* (FLIG) organizira se radi očuvanja te vrste glazbe na širem daruvarskom području. Što se tiče vjerskoga života u suvremeno doba, autori su sumirali: „Daruvar je do danas ostao ne samo višenacionalno nego i viševjersko središte. Iako se broj vjernika nekih konfesija osjetno smanjio, pa se kod nekih ne održavaju zasebne vjerske službe (židovska i kalvinistička), ipak su opstale te su uz pomoć državnih i vjerskih institucija te pojedinaca obnovile svoje molitvene domove. Tako vjerske objekte u Daruvaru imaju i pripadnici manjih vjerskih zajednica poput baptističke, pentekostne i adventističke te Jehovini svjedoci.” Detaljno su analizirani svi sportovi kojima se lokalni stanovnici bave u Daruvaru u suvremeno doba, no prema autorima, „treba istaknuti da se u Daruvaru njegovao muški i ženski sport, da su u njemu sudjelovali svi uzrasti (kadeti, juniori, seniori, veterani), da je prednjačio u školama i da mnogi rezultati zavrjeđuju pažnju, ali posebno valja izdvojiti daruvarske karatiste, koji su osvojili

najviše medalja, zatim daruvarske odbojkaše, koji su se neko vrijeme natjecali u prvoj Hrvatskoj odbojkaškoj ligi, te stolnotenisačice Vukovja”.

Poglavlje *Kulturna baština Daruvara* obuhvaća prirodno naslijeđe, tradicijsku kulturu i kulturno-povijesne spomenike. Daruvar leži podno Ravne gore, u dolini rijeke Toplice, pritoke Ilove, prije ulaska u grad prostiru se vinogradi čija su vina poznata i u svijetu, a u turističke svrhe koristi se Vinska cesta. Pri opisu tradicijske kulture autori ističu značenje doseljavanja češke manjine, čime se počeo mijenjati dotadašnji život u Daruvaru. Česi su počeli graditi kuće od pečene cigle te ih ličiti, u žetvi su upotrebljavali kosu i vršili žito ručnom vršilicom, a kasnije uz pomoć konjske zaprege. Doseljene obitelji različitih nacionalnosti donosile su vlastitu kulturu i običaje te autori navode da, zbog multietničnosti, u Daruvaru nije nastala specifična „daruvarska nošnja” za lokalne stanovnike. Od druge polovine XVIII. stoljeća u Daruvaru je sagrađeno više objekata, od kojih neki do današnjih dana privlače pažnju zbog svoje graditeljske izvedbe ili važnosti koju su imali (npr. Jankovićev dvorac, crkva Svetog Trojstva, Svetih otaca Prvog vaseljenskog sabora). Od kraja XIX. stoljeća povećala se gradnja sakralnih spomenika (Kršćanska adventistička crkva, sinagoga). Prema autorima, najljepši stambeni i poslovni objekti građeni su uz put Bjelovar – Pakrac. Najviše građevinskih objekata građeno je uz daruvarske izvore tople vode – Antunove kupke (1772.), Ivanove kupke (1810.), Švicarska vila (2. polovica XIX. stoljeća), Marijina i Opća blatna kupka (1860.) te zgrada Arkadije (1870.). Stilom gradnje i danas privlače pažnju neke obiteljske kuće i javne zgrade koje su građene krajem XIX. ili početkom XX. stoljeća (zgrada osnovne škole, vila Karla Polaka, zgrada Daruvarske pivovare *Vranjevina* i dr.). Prema autorima, „cijelo je gradsko središte jedan veliki spomenik”.

Mirjana Jakčin Ivančić autorica je poglavlja *Zelenilo Daruvara*. Autorica navodi kako „Iliri, Kelti, Rimljani, u srednjem vijeku benediktinci i Turci, a od 18. stoljeća nadalje plemićke obitelji i njihovi nasljednici, na području današnjeg Daruvara podizali su, njegovali i razvijali zelene prostore kao dio vlastitog identiteta, vjerovanja, kulturnog dostignuća, ali i statusnih simbola. Najljepši i najvrjedniji zeleni prostori, perivoji, nastali u 18. i 19. stoljeću zaslugom grofovske obitelji Janković de Daruvar, još uvijek odišu ljepotom stilova u vrtnoj umjetnosti u kojima su izvedeni. Daruvar je jedan od rijetkih gradova koji je do danas sačuvao svoje zelene prostore u gotovo istom obliku i veličini, s još uvijek vidljivim stilskim obilježjima razdoblja u vrtnoj i perivojnoj umjetnosti u kojima su nastajali.” U poglavlju donosi pregled „zelenila” u doba Ilira, Kelta i Rimljana, svetišta Slavena, srednjovjekovnih samostanskih vrtova, kao i onih za osmanske vladavine te naposljetku „zelenila” Daruvara od XVIII. stoljeća do suvremenoga doba, opisavši dvorski perivoj, lječilišni perivoj te privatno i ulično zelenilo, kao i park-šumu pod nazivom *Rimska šuma*.

Posljednje poglavlje monografije *Povijest naselja grada Daruvara* donosi kraće preglede povijesti Donjega Daruvara, Daruvarskih Vinograda, Doljana, Gornjega Daruvara, Lipovac Majura, Ljudevit Sela, Markovca i Vrbovca.

Iznimno vrijedna i iscrpna monografija *Povijest Daruvara* predstavlja sintezu cjelokupne povijesti daruvarskoga područja od prapovijesti do suvremenoga doba dajući pregled političkih, društvenih, kulturnih, gospodarskih, ali i vjerskih mijena kroz stoljeća, detaljno prikazujući svaki navedeni segment. Autori ujednačenim stilom pisanja i interdisciplinarnim pristupom, popraćenim brojnim ilustracijama, zorno predočuju čitateljima bogatu daruvarsku prošlost, u kojoj se isprepliću multietnički i multivjerski sklad. Ta popularnoznanstvena monografija, koja pridonosi boljem razumijevanju prošlosti i sadašnjosti Daruvara i daruvarskoga područja, velik je doprinos hrvatskoj historiografiji, a namijenjena je širem krugu čitatelja od povjesničara i arheologa preko domaćega stanovništva do znatiželjnika zainteresiranih za lokalnu daruvarsku baštinu. Posebna je vrijednost monografije što je povijest Daruvara učinila prepoznatljivom i vidljivom donoseći na jednome mjestu sve potrebne spoznaje o prošlosti Daruvara te dajući poticaj za daljnja istraživanja nekih novih gradova i regija.

Dr. sc. Vlatka Dugački

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Prinos Festivalu povijesti *Kliofest 2022.*

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru aktivno je uključen od 2018. godine u program Festival povijesti *Kliofest*, koji organizira Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti. Zavod je 16. svibnja 2022., u suradnji s Ogrankom Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora u Bjelovaru, Gradskog muzeja u Bjelovaru i Međužupanijskog stručnog vijeća stručnih suradnika pedagoga osnovnih škola Bjelovarsko-bilogorske i Koprivničko-križevačke županije, organizirao stručni skup pod nazivom *Prinos proučavanju života i djela značajnih osoba u hrvatskoj općoj povijesti i pedagogiji*.